

בס"ד

טבילת נשים נשואות ופנויות בערב יום כיפור
(עתידי להתפרסם בשו"ת נשמת הבית כרך ב' – שאלות על חפיפה וטבילה)

שאלה

חברה שלי טובלת מידי שנה בערב יום כיפור, והיא שיתפה אותי בהרגשת הטהרה שיש לה לאחר הטבילה. אני מעוניינת לעשות כמותה, אבל ערב יום כיפור יוצא השנה באמצע שבועה נקיים שלי. האם מותר לי לטבול? בנוסף, אני רוצה לקחת איתי את בתי בת הארבע עשרה, האם מותר לה לטבול?

תשובה

רבים נוהגים לטבול בערב יום כיפור כהכנה לקראת היום הקדוש, ויש גם נשים שנוהגות כך. הטבילה היא בלי ברכה, גם לנשים וגם לגברים, היות שמדובר במנהג ולא בחיוב.

אישה בזמן נידותה טמאה מדאורייתא ואסורה לבעלה, ואינה טובלת לטהרתה לפני תום שבעת הנקיים. אף בדיעבד אם עברה וטבלה לפני כן, אסורה לבעלה עד שתטבול שוב בזמנה כדין. אך הטבילה בערב יום כיפור לא נועדה לטהר את האישה מנידותה כי אם להיטהר לקראת קדושת יום כיפור. לכן, גם מי שסופרת כעת ז' נקיים תוכל לטבול לשם כך, אך עליה להודיע לבעלה שאין טבילת ערב יום כיפור מועילה להתיר אותם זו לזה, שהרי היא לא השלימה את ספירת ז' נקיים, ולכן כל איסורי הנידה נשארים בכל תוקפם.

כאשר בית המקדש היה קיים ונהגו דיני טומאה וטהרה ביום יום, גם נערות היו טובלות לאכילת קדשים ומעשר שני וכן לאכילת חולין בטהרה. בזמן הזה, פנויות אינן טובלות לנידותן עד לחתונתן, שמא תיווצר פירצה אם תטבולנה, שיקלו ראש באיסורי קירבה לפני החתונה מפני שסר איסור הכרת של נידה. אך כאמור, טבילת ערב יום כיפור הנהוגה היום אינה מסירה איסור נידה, ולכן גם נערה תוכל לטבול לקדושת יום כיפור. והרי"ה הנקין ז"ל הציע עצה טובה, שנערה שרוצה לטבול תעשה זאת בליווי אימה, וכך יש פחות לחשוש לתקלה.

ברכת גמר חתימה טובה לך ולמשפחתך.

הרחבה

טעמי המנהג ושייכותו לנשים

הרי"ה הנקין הרחיב בסוגיה זו, ופירט שלושה נימוקים המובאים בראשונים למנהג טבילת ערב יום כיפור: תשובה, להידמות למלאכים, והיטהרות מקרי,¹ ודן בשייכות המנהג בנשים לפי נימוקים אלה.

משום תשובה: כתב רב עמרם גאון שבערב יום הכפורים טובל אדם ומתוודה בתפלת המנחה קודם סעודתו,² ומשמע שתיקנו טבילה משום תשובה בדומה לוידוי, ורב סעדיה גאון אף סבר שיש לברך על טבילה זו. האור זרוע מביא בשם רבנו שמחה שאף בכל ימות השנה, כל בעלי תשובה חייבים טבילה, אף שאינה מעכבת את תשובתם, ובנימוקי יוסף כתב שישראל שחטא וחזר בתשובה טובל מדרבנן.³ גם המהרי"ל נקט שעיקר טעם טבילת ערב יום כיפור הוא משום תשובה, וכתב שלכן טבילה זו נוהגת באיש ואישה, נער ובתולה מהיותם בר מצווה ובת מצווה, והביא שבירושלמי מובא שפדו נערה שנשבתה לבין הגויים והטבילה בשל מאכלות אסורים שהאכילה, כלומר לשם תשובה, ודימה זאת המהרי"ל לטבילת גר.⁴ השו"ע בהלכות ערב יום הכיפורים כרך יחד טבילה ומלקות, שכתב שיכול לטבול וללקות מתי שירצה, רק שיהיה קודם הלילה, ונראה שנטה גם הוא לטעם של תשובה.⁵ בעקבות המהרי"ל כתבו גם הדרכי משה, המגן אברהם, והמשנה ברורה שמנהג הטבילה שייך גם בנשים.⁶ בשו"ת רב פעלים ציין רי"ח מבגדאד, שמנהג רוח במקומו שנשים, ואף פנויות, היו טובלות בערב יום כיפור לתשובה וטהרה.⁷ והגר"מ אליהו זצ"ל כתב שלפי דברים אלה של הבן איש חי נכון היה שנשים תטבולנה, אך לא נהגו כן אלא נשים המתפללות ולומדות תורה.⁸

להידמות למלאכי השרת: בפרקי דרבי אליעזר (פרק מו) נאמר שביום הכיפורים ישראל מתדמים למלאכי השרת, בהיותם יחפים, עומדים, ונקיים מחטא כמותם. הרא"ש הביא זאת בין הסיבות

¹ טבילת נשים לתשובה בערב יום הכפורים, שו"ת בני בני ח"ג סי' ה. הגר"מ אליהו (יצויין להלן) מנה ששה טעמים הטבילה שזכרו בפוסקים: טהרה מטומאת קרי, נקיות כמלאכי השרת, שתישמע תפילת האדם מתוך טהרה, לקבל את הארת קדושת יום הכיפורים, ככהן הגדול שטבל לתוספת קדושה ביוה"כ; ומשום תשובה כגר המתגייר ונכנס תחת כנפי השכינה. (מאמר מרדכי למועדים ולימים, פרק מד ערב יום הכיפורים, עמ' 332 סעי' לד).
² סדר רב עמרם גאון, סדר יום הכיפורים. והובא בפסקי הרא"ש יומא פ"ח סי' כד.

³ שו"ת בני בני ח"ג סי' שם.

⁴ מנהגי מהרי"ל, ה' ערב יו"כ סעי' ג, וכתב שמוטב לטבול אחר סעודה המפסקת כדי לסמוך את הטבילה לעיצומו של יום ככל האפשר, והמשנ"ב (סי' תרו ס"ק יח) הביא שיש נוהגים להקדים ויש נוהגים לאחר. ראו בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' ק ס"ק יא כתב שמקור המעשה אינו בתלמוד ירושלמי אלא באבות דרב נתן פ"ח. וראו גם בשל"ה מסכת יומא פרק נר מצווה סעי' צג-צה שעיקר הטעם משום תשובה, אף שבסעי' ח לגבי ערב ראש השנה נקט שטעם הטבילה משום קרי.

⁵ או"ח סי' תרו סעי' ד.

⁶ מג"א ס"ק ח; משנ"ב ס"ק יז, וראו ס"ק כא שדן בשני טעמים, משום קרי ומשום תשובה.

⁷ ח"ד יו"ד סי' טז. הוא מתאר מנהג רוח של טבילת פנויות ונשואות אף בימי ז"נ ודן בדבר.

⁸ מאמר מרדכי שם.

למנהג.⁹ ובהגהות לספר המנהגים למהר"י טירנא כתב על פי טעם זה, שטעות ביד נשים הטובלות בערב יו"כ, כי אינן יכולות להיות כמלאכים, והביאוהו אחרונים.¹⁰ אך הרי"ה הנקין דחה שאין הכוונה להידמות למלאכים מצד היותם זכרים אלא מצד טהרתם בלבד, וגם נשים יכולות להידמות למלאכים מצד זה, וכמו דינים ומנהגים נוספים המופיעים שם במדרש במסגרת הדימוי למלאכים שחלים גם על נשים.

להיטהר מטומאת קרי: לדברי מהר"ם מרוטנבורג, התשב"ץ ומהר"י וייל, מטרת הטבילה היא טהרה מטומאת קרי לקראת תפילות יום כיפור.¹¹ וכתב הטור שאף שהיום אין לנו טהרה, נהגו העולם לטהר עצמם מטומאת קרי ליום הכיפורים,¹² דהיינו שמפאת קדושת יוה"כ נהגו בזה רבים אף שבטלה תקנת עזרא לטבול מקרי בכל ימות השנה. והרמ"א כתב שעיקרה של הטבילה משום טומאת קרי, ולכן די לטבול פעם אחת, ללא וידוי בשעת הטבילה, ולכן די גם בהטלת ט' קבין על ראשו ורובו כדין טבילת עזרא.¹³

אם הטבילה היא משום קרי, היא שייכת גם באישה נשואה ששימשה מיטתה בשלושה ימים שלפני יו"כ, משום פולטת שכבת זרע שהיא כטומאת קרי, וכתב המהר"ל שצריכה להדיח את בית הסתרים לפני הטבילה מחשש שתפלוט שכבת זרע ותיטמא שוב.¹⁴ והביאו בדרכי משה וכתב, שאם היא עשויה להתעבר כעת לא תדיח, כדי שלא להשחית את הזרע, ולכן לא תטבול כלל,¹⁵ אך הרבה האחרונים הורו שיכולה לטבול אף ללא הדחה.¹⁶ אמנם אם טעם הטבילה הוא מצד טהרה ותשובה או כדי להידמות למלאכי השרת, אין צורך כלל בהדחה.¹⁷

בימי ליבון

עד כאן דיברנו על טבילת נשים נשואות בערב יו"כ כשחל בימי טהרתן. אולם כאשר אישה מצויה בימים שלפני טבילתה, יש מקום לדון שמא עלולה הטבילה של ערב יו"כ להביא לידי מכשול, שישברו בני הזוג שתוקף איסור הנידה פג או נחלש וייכשלו באיסור חלילה.

⁹ פסקי הרא"ש שם.

¹⁰ עשרת ימי תשובה הגה אות קמב בשם מהר"ר יודל ומהר"ש (סי' שלו).

¹¹ תשב"ץ וכלבו בשם הר"ם מובאים בב"י על אתר, ומהר"י וייל הובא בדרכי משה אות ג.

¹² אף שהטור כתב את מנהג הטבילה בסימן תרו שעוסק בדיני תשובה ופיוס לקראת יוה"כ, דעתו כדעת הרא"ש אביו שעיקר הטבילה משום קרי.

¹³ והמג"א ס"ק ט כתב שרק מי שמצטער יכול להסתפק בהטלת ט' קבין במקום טבילה.

¹⁵ וכן כתב בשו"ע הרב.

¹⁶ כך כתבו מטה אפרים ס' ט וקיצצ"ע ס' קלא ס' ו. וכך משמעות דברי המג"א והמשנ"ב.

¹⁷ בשו"ת רעק"א ח"א סוף ס' עא תמה על המג"א שכתב להדיח למעט בסמוך לווסתה או לטבילתה, וכתב שיש לחוש להשחתת זרע, אמנם בסי' עב נראה שחזר בו וראה חזו"א יו"ד ס' צג אות ח, וראו נשמת הבית ח"א ס' לה-לו בדן השחתת זרע ע"י האישה.

בברייתא בשבת דף יג מסופר על תלמיד ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו, וגילה אליהו הנביא לאלמנתו שחטאו היה שבימי ליבונה היה ישן עמה בקירוב בשר, למרות שלא עשו מעשה. ומפרש ר"ת שהיו נוהגות אז הנשים לטבול טבילת נידה דאורייתא בתום שבעה ימים מתחילת הווסת, ושוב טבלו בסוף שבעת הנקיים מחשש זיבה כתקנת רבי וחומרת רבי זירא, ומכך יצא מכשול שאותו תלמיד הקל לעצמו בדיני הרחקות לאחר הטבילה הראשונה.¹⁸ וכתב הרמב"ן בחידושי שם, שהפסיקו לטבול את הטבילה הראשונה, על מנת למנוע מכשול זה.

אם כן, יש מקום לחשוש שמא טבילת ערב יו"כ תביא לתקלה דומה אם הטובלת לא סיימה ספירת ז' נקיים. אך בשו"ת רב פעלים הזכיר מנהג בנות משפחתו לטבול בערב ר"ה ובערב יו"כ גם בתוך ז' נקיים, והעלה שני טעמים לדחות חשש זה: ראשית, שבמנהג קבוע לטבול שתי טבילות יש חשש תקלה כאמור, אולם בטבילה חד פעמית בשנה בערב יו"כ, אין לחשוש מתקלה.¹⁹ שנית, לא נהגו בטבילה זו בכל דיני חפיפה והסרת חציצות,²⁰ ולכן גם הנערות טבלו, וברור אם כן שאין הטבילה מועילה לבעלה, וכל מטרתה להתקדש לתפילות היום, ואין למחות בעד הטובלות. גם בשו"ת מנחת יצחק כתב שהנשים לא תבואנה לידי מכשול כי יודעות שאין נטהרות לבעליהן בטבילה זו.²¹ וכן בשו"ת בני בנים כתב שאין חוששים לתקלה באיסור דאורייתא, שהרי גם הטובלת וגם בעלה יודעים שטבילה ללא ז' נקיים אינה כלום, ואין זה דומה לימי קדם שהיו שידעו להבחין בין נידה לזבה, והיה מקום לחשוש שיקלו באיסור שהתקבל לנהוג תמיד כזבה. וכן דעת הר"י ורהפטיג שיכולות לטבול בערב יו"כ.²²

בימי ראייתן

לא מצאנו בדברי הפוסקים אם יכולה האישה לטבול בערב יו"כ גם בימי הווסת לפני שהפסיקה בטהרה. לכאורה לנוקטים שעיקר הטעם משום תשובה, אין מניעה עקרונית לטבילה אף בזמן ראייתה, ועל פי הצורך יכולה להשתמש באמצעי ספיגה פנימיים בשעת הטבילה, שהרי אין נוהגות

¹⁸ תוס' שם ע"ב ד"ה בימי ליבונת. הריב"ש בתשובה סי' תכה ביאר, שטעם הטבילה הראשונה היה משום טבילה בזמנה מצווה, או כדי להתיר עיסוק בטהרות, אך בפועל היא הורידה את חומרת האיסור בקריבה מאיסור כרת לאיסור מדרבנן. הריב"ש נימק בכך מדוע לא תקנו לבתולות לטבול כדי להציל מאיסור כרת, וראו להלן.
¹⁹ בתשובתו שם ציין לתשובה אחרת (ח"ג יו"ד סי' יב) שבה אסר טבילת אישה בז"נ כדי לשמש את בעלה החולה, ובבני בנינים הקשה שסותר בכך את טעמו להתיר בטבילה שאינה קבועה, וחילק בין טבילת ערב יו"כ שברור לכל שאינה מועילה לטהרה הלכתית אלא רק לתשובה וטהרת הנפש, לזו שבעלה חולה ורצונם להתיר איסורי הרחקות, ומכך עלולים לבוא לידי מכשול גמור.

²⁰ שלא כהשלי"ה ומטה אפרים וכף החיים שכתבו שתסיר חציצות.
²¹ חלק ו סי' קמו. המקרה המדובר שם הוא שטובלת לאחר תום שבעה נקיים אלא שהיא טובלת ביום שלא כדין טבילת נידה שיש לטבול דווקא בלילה.

²² ראו מקראי קודש הלכות יוה"כ נספח יג, עמ' שמו-ז סעי' ו בשם רמ"פ שלא תטבולנה בימי טומאתן, וכן בילקוט יוסף הלכות ערב יוה"כ סעי' א עמ' 83. וכן בשיעורי שבט הלוי יו"ד סי' קצה ש"ך סי' ק א כתב שלא תטבול בימי ספירתה.

להסיר חציצות.²³ וגם אם עיקר הטעם הוא משום טומאת קרי, יכולה לטבול. ואם שמשה לפני שהגיעה ווסתה ועדין לא חלפו מאז שלוש יממות, תדיח תחילה, כדי שלא תפלוט זרע לאחר הטבילה. אך לדעת הר"י ורהפטיג, הלב והסברא אינם נותנים להתיר טבילת אישה בימי ראייתה.²⁴

טבילת אישה פנויה

דיני נידה אינם תלויים בנישואין, ולכן מעיקר הדין רווקה שמפסיקה בטהרה וסופרת שבעה נקיים כדין וטובלת, נטהרת מטומאת נידתה, וכך נהגו בימי קדם כשעסקו בטהרות. אמנם הריב"ש כתב שלא תיקנו טבילה לפנויות, למרות שטבילה היתה יכולה להציל מאיסור כרת, משום שדווקא טבילתן עלולה להגביר פריצות, שיבואו לזלזל באיסורי זנות לאחר שאיסור נידה יותר. והביאו בבית יוסף (יו"ד סוף סימן קפג),²⁵ בשדי חמד ציין שהבאר היטב השמיט, שלא כדרכו, את דברי המגן אברהם על טבילת נערות בערב יו"כ, וביאר שאף בערב יו"כ יש לחוש למכשול, ולא כדברי האומר שטבילה זו לא תביא לידי חטא וכי אימת היום מרחקת עוון. והביא מיומא יט ע"ב שאנשים חטאו עם בתולות ביום כיפור עצמו, והוסיף שאף אם לא ייכשלו בו ביום, הרי לאחר מכן עלולים לבוא לידי מכשול היות שכבר נטהרה, ולכן כתב שפנויות לא תטבולנה בערב יום כיפור.²⁶

אולם כאמור המג"א, שו"ע הרב, מטה אפרים והמשנה ברורה הביאו את דברי מהרי"ל שנהגו שגם בתולות טובלות, וישנם כמה נימוקים לכך שלא חששו לתקלה.²⁷ האחד, שהחשש בטבילת פנויות הוא כשאין בה כל תועלת מלבד הסרת איסור נידתה, ואילו טבילת ערב יו"כ גלוי לכל שנועדה להיטהר ולהתכוון לקדושת היום, ועל כן לא חששו למכשול. שנית, שטבילה זו אינה לאחר הפסק טהרה וספירת נקיים כדין, וברור לכל שאינה מטהרת מטומאת נידה. שלישית, מנהג הרווח הוא

²³ אמנם לסוברים שיש להסיר חציצות, יש לדון אם בהנחת אמצעי ספיגה מהודקים המונעים ביאת מים בבית הסתרים נחשבים חציצה.

²⁴ וזה משום שלדעתו, הטבילה בימי ליבונה נתלית במנהג בנות ישראל המוזכר בתוספות בשבת יג ב לטבול פעם ראשונה אחרי ז' ימי נידות, ופעם שניה לאחר ספירת ז"י וגם מן הראוי שאישה לא תטבול במקוה בזמן שהיא מדממת. הערה: לסברא הראשונה, האם יש נפק"מ לאישה בימים הראשונים שלה לספירת הנקיים שעשויים להיות עדיין בתוך שבעה ימי נידה דאורייתא?

²⁵ ייתכן שבאשכנז, ארצם של מהרי"ל ומהרי"ו, לא חששו לדברי הריב"ש שפעל בצפון אפריקה בערך באותה תקופה, ולכן אין להוכיח ממנהג טבילת פנויות בערב יו"כ. אמנם במהלך הדורות התקבלו דברי ריב"ש בכל התפוצות, ולכן היה צורך לדון האם הוחרגה טבילת ערב יו"כ ומדוע.

²⁶ שדי חמד, מערכת יום הכיפורים סימן א, מור ואהלול ארץ גוד דף פד ע"א.

²⁷ הגהות קצה המטה על מטה אפרים שם, שו"ת רב פעלים שם, שו"ת בני בנינים שם.

שלא להסיר חציצות ולא לחפוף בהקפדה ככל טבילה. רביעית, אין מדובר כאן בטבילה לעתים מזומנות, ולכן לא חששו שיתרגלו לראות בכך פתח היתר.²⁸

למעשה הורו הרי"ה הנקין והר"י ורהפטיג שאין מניעה לפנויה לטבול, וכתב הר"י הנקין שאם המהרי"ל לא חשש לתקלה, אף אנו לא נחוש, וכיוון שבלי ז' נקיים אין הטבילה כלום, ואיננו עוסקים ברשעים, אין לחשוש מטבילה פעם אחת בשנה לפני יום כיפור. כעצה שאינה מן הדין הוסיף שיש מקום להמליץ שנערוות לפני גיל עשרים יטבלו בליווי אמותיהן. וכן כתב שראוי שייתלו שילוט במקוואות שאין טבילה זו מטהרת מטומאת נידה, ובמקום שבו המרא דאתרא רואה שעלול להביא לידי קלקול, יש בסמכותו לאסור.

בעיצומם של ימי התשובה, כאשר לבבות עם ישראל מנער ועד זקן טף ונשים משתוקקים לקרבת ה' מתוך תשובה וטהרה, יש מקום לאפשר לנשות ובנות ישראל להיכנס אל היום הקדוש כמלאכי השרת, לשאת תפילתן בעדן, בעד ביתן ובעד כל עדת ישראל.
ש.ח.ק. והצוות

²⁸ ברב פעלים הביא בשם הנחמד למראה מנהג נוסף, שכלות לקראת חופתן טבלו מיד לאחר שפסקו בטהרה בתחילת ז"י לשם הרגל מצווה, ושוב טבלו בסוף ז"י, ולא חששו שתבוא לדבר עבירה בין הטבילות. אמנם השד"ח דחה השוואה זו, שבימים הסמוכים לחופתה אין חשש לתקלה.